

ÜNİVERSİTEYE GİRİŞTE FIRSAT EŞİTSİZLİĞİNİ GİDERME ÇALIŞMALARI (A.B.D. Örneği)

Yüksel Özden

Amerika Birleşik Devletleri'nde üniversiteye girişteki fırsat eşitsizliklerini ortadan kaldırmaya yönelik yapılan çalışmaları özetleyen bu makale 13.024 lise mezununun üniversiteye devam etme durumları incelenerek yapılmıştır. Yalın betimsel istatistiksel teknikler kullanılarak anne-babanın eğitim durumu, ailenin oturduğu yerleşim biriminin özelliği, aylık ortalama gelir düzeyi, etnik grup gibi sosyo ekonomik özellikler esas alınarak gençlerin üniversiteye devam etme durumları gösterilmiştir. Bulgular Amerika Birleşik Devletleri'nde üniversiteye girişteki fırsat eşitsizliğinin lise mezunlarına sağlanan yükseköğrenim kredis ve bursları ile kısmen giderildiğini; ancak yükseköğretimde gerçek anlamda fırsat eşitliği sağlamak için ilköğretimde başlayan eşitsizliklerin üniversiteye gelmeden giderilmesi gerekliliğine işaret etmektedir. Türkiye'deki fırsat eşitsizliğinin derece ve boyutlarını öğrenci başarısını etkileyen diğer etkenleri de kontrol altında tutarak araştıran bir model geliştirilmesi bu makalenin önerileri arasındadır.

Yükseköğretime atfedilen önem daha ziyade üniversite diplomasının kazandırdığı yüksek gelir şansı, güç, ve prestijden kaynaklanır (Sewel, 1971). Yükseköğretim aynı zamanda ülkenin ekonomik, sosyal ve kültürel hayatının da can damarı olarak kabul edilir. Dolayısı ile yükseköğrenim hem ülke hem de bireylerin refahı için büyük öneme sahiptir (Manski ve Wise, 1983)

özellikle bireylere sağladığı meslek olanaklarından dolayı üniversite diploması hemen hemen tüm gelişmiş ülkelerde bir sosyal mobilite aracı olarak kabul edilmektedir (Pasceraha ve Terenzini, 1991). Üniversite eğitimi ile bireyler ikinci ve üçüncü kuşakta sınıf atılabilmekte; çocuklar ve torunlar anne-babalarmaya göre bir üst

Çeliköz

sosyo ekonomik seviyede yer alabilmektedir. Yükseköğretimin sosyal mobiliteye olan- büyük katkısından dolayı üniversite diplomasına orta sınıfa giriş "pasaportu" da dermektedir (Bowles ve Gintis, 1976; Jencks ve Reisman, 1968).

Özellikle 1960'k yıllarda, Rusların Sputnik'i uzaya fırlatmalarının ardından, biraz da uzay çalışmalarında öncülüğü Ruslara kaptırılmış olmanın endişesi ile, üniversiteye girişte fırsat eşitliğini sağlamaya yönelik büyük adımların atıldığı Amerika Birleşik Devletlerinde 1990'lara gelindiğinde bu tür programlara harcanan paraların toplamı 150 milyar doları aşıyordu. (Stampen ve Cabrera 1988). Sadece 1990 yılında dağıtılan yükseköğrenim kredi ve burslarının miktarı 16 milyar dolara ulaşmaktadır. (Stampen ve Lubke, 1995). Bu dönemde özellikle federal hükümet çok büyük gayretler sarfetmiş, fakir öğrencilerin üniversiteye devam etmesini güçleştiren maddi engeller sayıları 100u aşan yükseköğrenim burs ve kredileri ile ortadan kaldırmaya çalışmıştır (Hochstein ve Butler, 1983). Ancak yükseköğretimde fırsat eşitliğini sağlamaya yönelik yatırımların ardından 10-15 yd geçmesine rağmen üniversiteye devam eden fakir öğrencilerin sayısındaki artışın çok sınırlı olduğunu görmek hem araştırmacılar hem de politikacılar için şaşırtıcı olmuştur (Hansen 1982).

Bazı araştırmalar üniversiteye girişte anenin maddi durumunun etkisinin daha önceki yıllara göre azaldığını kaydetmektedir. Yükseköğrenim kredi ve burslarının üniversiteye girişte fakir ve zengin öğrencüler arasındaki boşluğu doldurduğunu gösteren araştırmalar da vardır. Fakat üniversiteye devam etme şansı yakalayan yoksul öğrencülerin sayısındaki artış, milyarlarca dolarlık yatırımı meşrulaştıracak kadar yüksek değildir; hatta kimine göre kaydadeğmez bir artış sözkonusudur (Hansen, 1982).

Elinizdeki inceleme bu dilemmayı sorgulamakta ve yükseköğrenim kredülerinin, lise öğrenimini başardı bir şekilde tamamladığı halde sadece maddi olanakların yetersizliğinden dolayı üniversiteye giremeyen öğrencüere bu fırsatı sunmasına rağmen eğitimdeki fırsat eşitsizliklerinin temelini ilk ve ortaöğretime dayandığını ileri sürmektedir.

Bu çalışma şu ana kadar Amerika Birleşik Devletleri eğitim sistemine ait oluşturulan en kapsamlı veri tabanı olan Ortaöğretim ve Sonrası (High School and Beyond) verileri üzerinde yapılmıştır; 1982 yılında

Amerika'nın çeşitli eyaletlerindeki liselerden mezun olan 13,024 öğrencinin üniversiteye giriş davranışı incelenmiştir.

Üniversiteye Giriş

Üniversiteye kimler başvurmaktadır? Değişik etnik grupların üniversiteye devam etme olasılığı nedir? Anenin sosyo ekonomik durumu çocukların üniversiteye devam etme olasılığını nasıl etkilemektedir? Hangi bireysel ve sosyo ekonomik özellikler üniversiteye girişi belirlemektedir? Bunlar ve benzer soruların cevaplandıracağı bu bölümde sadece 4-yıllık üniversitelere devam eden lise mezunları araştırmaya dahil edilmiştir. Bireysel özellik olarak öğrencinin lise son sırrıfta aldığı genel yetenek sınavı puanı; sosyo ekonomik özellik olarak da anenin yıllık ortalama geliri, anne-babasının öğrenim düzeyleri ve meslekleri, anenin oturduğu yerleşim bülminin özelliği, etnik grup ve bu özelliklerin büşkesi olan ailenin sosyo ekonomik statüsünün üniversiteye girişteki etkisi incelenecektir.

Merkezi öğrenci ve yerleştirme sisteminin olmadığı Amerika Birleşik Devletleri nde öğrencüler aldıkları genel yetenek puanı üe üniversitelere başvurumaktadırlar. İstatistikler, üniversitelere genellikle yetenek sınavında ortalamanın üstünde puan alan öğrencülerin başvurduğunu göstermektedir. (Christensen ve diğlerleri, 1975). En iyi istikbal vaadeden üniversitelere kayıt yaptırabilenler ise genel yetenek sınavında ilk yüzde 25'e giren öğrenciler arasından çıkmaktadır. Bu incelemede varsü-yoksul, farklı etnik grup ve sosyo ekonomik özelliklere sahip ailelerden gelen gençler arasında üniversiteye girişteki fırsat eşiteizhğini daha çarpıcı bir şekilde ortaya koymak amacı üe genel yetenek sınavında ilk yüzde 25'e girenlerin üniversiteye giriş davranışları incelenecektir. Farklı gelir düzeylerindeki bireylerin genel yetenek puan dağılımı ayrıca gösterülecektir.

Yükseköğrenim Kredilerinin Üniversiteye Girişteki Etkileri

Tablo-1'de görüldüğü gibi bireyin ailesinin sosyo ekonomik statüsü üniversiteye giriş kararı üzerinde oldukça etkili olmaktadır. Üst sosyo ekonomik düzeydeki bir gencin

Tablo 1 Ailenin sosyo ekonomik özelliklerinin bileşik (SES) ve ayrı ayrı üniversiteye giriş üzerindeki etkileri.

	Üniversiteye Başvuru				Üniversiteye Kabul Edilme			
	Başvuran		Başvurmayan		Kabul Edilen		Kabul Edilmeyen	
	F	%	F	%	F	%	F	%
Ailenin Sosyo ekonomik Statüsü								
Alt	204	52.3*	186	47.7	187	91.7	17	8.3
Üst	1055	82.4	225	17.6	935	88.6	120	11.4
Sütun Toplamı	1259	75.4	411	24.6	1122	89.1	137	10.9
Ailenin oturduğu yerleşim birimi								
Şehir	1613	69.7	701	30.3	1436	89.0	177	11.0
Kırsal	465	66.1	239	33.9	443	95.3	22	4.7
Sütun Toplamı	2078	68.9	940	31.1	1879	90.4	199	9.6
Ailenin gelir düzeyi								
Alt	642	61.8	397	38.2	592	92.2	50	7.8
Üst	977	77.4	285	22.6	875	89.6	102	10.4
Sütun Toplamı	1619	70.4	682	29.6	1467	90.6	152	9.4
Etnik grup								
Beyaz	1608	68.6	735	31.4	1464	91.0	144	9.0
Siyah	122	70.5	51	29.5	114	93.4	8	6.6
İspanyol Kökenli	226	67.3	110	32.7	207	91.6	19	8.4
Sütun Toplamı	1956	68.6	896	31.4	1785	91.3	171	8.7
Babanın öğrenim düzeyi								
Lise ve aşağısı	557	56.5	428	43.5	519	93.2	38	6.8
Yüksekokul	480	69.9	207	30.1	436	90.8	44	9.2
Üniversite	429	81.1	100	18.9	386	90.0	43	10.0
Master/ Doktora	491	81.2	114	18.8	425	86.6	66	13.4
Sütun Toplamı	1957	69.7	849	30.3	1766	90.2	191	9.8
Annenin öğrenim düzeyi								
Lise ve aşağısı	806	60.4	529	39.6	748	92.8	58	7.2
Yüksekokul	575	71.7	227	28.3	517	89.9	58	10.1
Üniversite	363	82.3	78	17.7	325	89.5	38	10.5
Master/ Doktora	245	83.6	48	16.4	213	86.9	32	13.1
Sütun Toplamı	1989	69.3	882	30.7	1803	90.6	186	9.4

*Her hücredeki birinci rakam frekansı, ikinci rakam ise yüzdeyi göstermektedir.

üniversiteye başvuru olasılığı, her ikisinin genel yetenek puanı ilk yüzde 25 içinde olduğu halde, alt sosyo ekonomik düzeydeki bir diğer gence göre 1.58 kat daha yüksektir. Üst sosyo ekonomik düzeyde üniversiteye başvurma oranı %82.4 iken alt sosyo ekonomik düzeyde bu oran %52.3'tür.

Bu durum önceki yıllara göre farklı sosyo ekonomik düzeydeki aileler arasında üniversiteye girişte fırsat eşitliği açısından kısmi bir iyileşme olduğunu göstermektedir. 1957 yılında

Wisconsin eyaletinin çeşitli yerleşim birimlerindeki liselerden mezun olan 9000 öğrencinin üniversiteye giriş davranışını inceleyen Sewel (1971) "genel yetenek puanı ilk yüzde 25e girenlerden üst sosyo ekonomik düzeydeki bir gencin üniversiteye başvuru olasılığının alt sosyo ekonomik düzeydeki bir diğer gençten 2.5 kat daha fazla" (s. 795) olduğunu göstermektedir. Görüldüğü gibi, ailenin sosyo ekonomik statüsünün (SES) çocuğunun üniversiteye devam etme olasılığı üzerindeki etkisi aradan geçen 25 yıl içerisinde azalmakla beraber etkisini hala korumaktadır. Sosyoekonomik özelliklerin üniversiteye girişteki bu zayıflayan etkisi federal hükümet tarafından 1960'lı yıllarda fırsat eşitliğini sağlamaya yönelik olarak başlatılan yükseköğrenim burs ve kredilerine bağlanmaktadır (Manski and Wise, 1983).

Sosyo ekonomik özelliklerin bileşik (SES) etkisini gösterdikten sonra, bu özellikler içinde en yüksek etkiye sahip olanını bulmak amacı ile ailenin oturduğu yerleşim birimi, gelir düzeyi, etnik grup ve anne-babanın öğrenim düzeylerinin üniversiteye giriş üzerindeki etkileri ayrı ayrı gösterilmiştir. Tablo-1'de ailenin oturduğu yerleşim biriminin üniversiteye girişte az da olsa bir etkisinin olduğu dikkat çekmektedir. Buna göre şehirde oturanlar kırsal kesimde oturanlara göre biraz daha yüksek oranda üniversiteye başvurmakta; ancak 4-yıllık bir fakülteye kabul edilmede kırsal kesim daha şanslı gözükmektedir.

Ailenin gelir durumunun, 1960'lı yıllarda başlayan ve özellikle 1972 yılından sonra çeşit ve miktarı artan yükseköğrenim burs ve kredilerinin etkisi ile, görece olarak az bir etkiye sahip olduğu gözükmektedir. Genel yetenek puanı ilk %25'e giren öğrencilerden üst gelir grubuna ait bir lise mezununun üniversiteye başvuru olasılığı %77, alt gelir grubundaki diğer bir lise mezununun üniversiteye başvuru olasılığı ise %62'dir. Bu sonuç göstermektedir ki üniversiteye girişte ailenin maddi durumundan kaynaklanan sadece kısmi bir eşitsizlik söz konusudur.

Diğer Sosyo-ekonomik Faktörler

Tablo-1 üniversiteye girişte Beyazlar ile Siyahların veya İspanyol kökenlilerin arasında nerede ise hiç bir faktör

Çeliköz

olmadığını göstermektedir. Benzer yetenek seviyesindeki Beyaz, Siyah ve İspanyol kökenli gençlerin üniversiteye başvuru yüzdeleri sırası ile % 68.6, %70.5, ve %67.3'tür. Başvuranların arasında aynı etnik grupların 4-yıllık bir üniversite programına kabul edilme yüzdeleri de sırası ile %91.0, %93.4, ve %91.6 olarak tabloda gösterilmektedir. Ancak bu rakamlar yorumlarken unutulmaması gereken bu tablonun genel yetenek puanı ilk %25'e giren öğrenciler olduğudur. İlk %25'e giren Beyaz, Siyah ve İspanyol kökenli lise mezunları üniversiteye girişte birbirlerine oldukça yakın şansa sahip gözükmektedir.

Diğer yanda anne-babanın öğrenim düzeyi bireylerin üniversiteye devam etme tercihleri üzerinde oldukça etkili gözükmektedir. Tablo-1'de görüldüğü gibi babası üniversite mezunu olan bir gencin üniversiteye başvuru olasılığı, her ikisinin genel yetenek puanı ilk %25'in içinde olduğu halde, babasının öğrenim düzeyi lise ve aşağısı olan diğer gence göre 1.44 kat daha yüksektir. Babası üniversite mezunu olan bir lise mezununun üniversiteye başvuru olasılığı %81 iken, babası lise mezunu ya da daha aşağısı bir öğrenim düzeyine sahip olan bir lise mezununun başvuru olasılığı %56.5'tir. Benzer etki annenin öğrenim düzeyi için de söz konusudur.

Sosyo ekonomik statünün belirleyicileri arasında bireyin üniversiteye giriş davranışını en çok anne-babanın öğrenim düzeyi ve ailenin gelir durumunun etkilediği anlaşılmaktadır. Ailenin oturduğu yerleşim biriminin ve etnik grup farklılığının ne üniversiteye başvuruda ne de üniversiteye kabul edilmede kaydadeğer bir farklılık yaratmadığı görülmektedir. İncelemeye dahil edilen, fakat tabloda gösterilmeyen anne-babanın mesleklerinin de gençlerin üniversiteye devam etme kararı üzerinde kısmen etkili olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo-1'deki rakamlardan üniversitelileşme açısından Amerikan gençleri arasında kaydadeğer fırsat eşitsizlikleri olmasına rağmen zengin ve fakir arasında "uçurum" olarak ifade edilebilecek bir fırsat eşitsizliğinin olmadığı gözükmektedir.

Üniversite Öncesi Eşitsizlikler

Ancak, Tablo-1'de doğuştan getirdiği zekayı geliştirmede ve kullanmada herkesin benzer olanaklar ile lise son sınıfa kadar geldiği varsayılmış ve genel yetenek puanı herkes için aynı, ilk %25'de, tutulmuştur. Gerçekte genel yetenek puanlarının dağılımı incelendiğinde ise yoksul ailelerin çocuklarının çoğunluğunun üniversiteye girme yarışma hiç katılmadıkları gözükmektedir. Tablo-2 1982 yılında liseyi bitiren 13.024 gencin ailelerinin gelir düzeylerine göre genel yetenek puanlarının dağılımını göstermektedir. Tabloda gösterildiği gibi 1982 rakamlarına göre en düşüğü 7,999 dolar ve aşağısı, en yükseği 50,000 dolar ve yukarısı olmak üzere 8 gelir düzeyinin en düşük seviyesinde olanların ancak %28'i, üniversite yarışlarına katılabilmektedir. En yüksek gelir grubunda ise bu oran %73'tür. Diğer bir deyişle en üst gelir grubundakilerin 3/4'ü, en alt gelir grubundakilerin ise 1/4'ü üniversiteye giriş yarışma katılabilmektedir.

En iyi üniversitelere yerleşme olasılığı oldukça yüksek olan (genel yetenek puanı üst %25'e giren) öğrenciler ve gelir guruplarına bakıldığında gelir grubuna paralel bir dağılım dikkati çekmektedir. En alt gelir grubundan en üst gelir grubuna doğru sırası ile, yüzde olarak 10.3, 20.4, 25.5, 26.1, 29.0, 35.4, 38.0, ve 44.5 öğrencinin iyi üniversitelere girme şansına sahip olduğu gözükmektedir. Kısacası yetenek puanları incelendiğinde potansiyel üniversite öğrencilerinin dağılımı en yoksul ile en varıl gençler arasında 4.3 kata varan bir eşitsizlik ortaya koymaktadır.

Genel yetenek puanları esas alınarak tahmin edilen üniversiteye başvurma oranlarının gerçekte de bu doğrultuda olduğu görülmektedir. (Tablo-3) En alt gelir grubundaki öğrencilerin yaklaşık 3/4'ü (%73.1) üniversiteye giriş yarışına hiç katılmamaktadır. Bu gruptaki öğrencilerden sadece %26.9'u 4-yıllık bir üniversite programına başvurmuştur. En alt gelir grubundan başlayarak üniversiteye başvuru yüzdeleri sırası ile 26.9, 32.2, 36.8, 39.2, 47.0, 53.7 ve 60.8 olarak Tablo-3 un ikinci sütununda gösterilmektedir. Buna göre sahip oldukları yetenek puanına göre alt gelir grubundakiler üst gelir grubundakilere göre biraz daha yüksek oranla üniversiteye başvurmuştur. En üst gelir grubunda ortalama ve daha yukarısı yetenek puanına sahip olanların oranı %73 (Tablo-2) üniversiteye başvurma yüzdesi ise .60.8'dir. (Tablo-3). En alt gelir

Çeliköz

Tablo-2 Ailenin Gelir Düzeyi ve Genel Yetenek Puanı Dağılımı

Ailenin Geliri*	Genel Yetenek Puanı (Çeyrekler)				
	1. Çeyrek	2. Çeyrek	3. Çeyrek	4. Çeyrek	Satır Toplamı
1	345** 48.0 19.2	171 23.8 7.4	129 17.9 5.0	74 10.3 2.7	719 7.6
2	375 26.2 20.9	391 27.3 16.8	372 26.0 14.3	292 20.4 10.8	1430 15.2
3	281 21.8 15.7	336 26.0 14.5	344 26.7 13.3	329 25.5 12.1	1290 13.7
4	254 19.2 14.2	340 25.8 14.6	382 28.9 14.7	344 26.1 12.7	1320 14.0
5	193 13.7 10.8	374 26.5 16.1	435 30.8 16.8	409 29.0 15.1	1411 15.0
6	179 12.1 10.0	349 23.5 10.5	430 29.0 16.6	525 35.4 19.4	1483 15.7
7	73 9.6 4.1	179 23.5 7.7	220 28.9 8.5	289 38.0 10.7	761 8.1
8	94 9.3 5.2	182 18.1 7.8	283 28.1 10.9	448 44.5 16.5	1007 10.7
Sütun Toplamı	1794 19.0	2322 24.6	2595 27.5	2710 28.8	9421 100.0

* En düşük gelir düzeyi 7,999 dolar ve aşağısı, en yükseği 50,000 dolar ve yukarısı olarak düzenlenmiştir.

** Her hücrede birinci satırdaki **birinci** rakam frekansı, ikinci satırın ilk rakamı satır yüzdesini ikincisi sütun yüzdesini göstermektedir.

grubunda ise aynı yüzdeler .28 ve .27'dir. Görüldüğü gibi yetenek sınavında gösterdikleri performans esas alındığında alt gelir grubundakiler üniversitede okumak için daha çok gayret sarfetmektedirler. Bu durum üniversite eğitiminin en alt gelir grubundakilere getirişinin üst gelir grubundakilere göre daha yüksek olmasından kaynaklanıyor olabilir.

SONUÇ ve YORUM

Bireysel ve sosyo-ekonomik özelliklerin üniversiteye girme üzerindeki etkilerinin incelenmesi fırsat eşitsizliğinin önceki yıllara oranla azalmakla beraber mevcudiyetini koruduğunu (Tablo-1); üniversiteye girişin en önemli belirleyicisi olan genel yetenek puanlarının gelir gruplarına göre dağılımının incelenmesi ise asıl eşitsizliğin üniversite kapısına gelmeden önceki evrelerde olduğunu göstermektedir (Tablo-2). ikincisinde gözükten eşitsizlik birincisini katlar mahiyettedir. Bundan dolayı üniversiteye girişte adaylara sağlanan burs ve krediler kendini yetiştirebilen fakir öğrencilere üniversite kapısını aralayarak kısmen eğitimde fırsat eşitliği sağlamaktadır. Ancak öğretimin daha önceki evrelerinde oluşan eşitsizlikler yükseköğrenim kredi ve bursu gibi programlar ile düzeltilememektedir.

Tablo-3 Üniversiteye başvuru ve ailenin gelir düzeyi.

Ailenin Geliri*	Üniversiteye Başvuran	Üniversiteye Başvurmayan	Satır Toplamı
1	204 ** 2Ö..9 5.0	555 73.1 9.8	759 7.7
2	477 32.2 11.6	1006 67.8 17.7	1483 15.1
3	494 36.8 12.0	849 63.2 14.9	1343 13.7
4	536 39.2 13.0	831 60.8 14.6	1367 14.0
5	617 42.0 15.0	853 58.0 15.0	1470 15.0
6	721 47.0 17.5	813 53.0 14.3	1534 15.7
7	426 53.7 10.4	368 46.3 6.5	794 8.1
8	635 60.8 15.5	410 39.2 7.2	1045 10.7
Sütun Toplam	4110 42.0	5685 58.0	9795 100.0

* En düşük gelir düzeyi 7,999 dolar ve aşağısı, en yükseği 50,000 dolar ve yukarısı olarak düzenlenmiştir.

** Her hücrede **birinci** rakam frekansı, ikinci satırın ilk rakamı satır yüzdesini, ikincisi sütun yüzdesini göstermektedir.

Hem ailenin sosyo-ekonomik yapısından hem de ailenin maddi durumuna bağlı olarak devam etmek zorunda kaldığı ilk ve ortaöğrenim ile iyice kökleşen eşitsizlikler yükseköğrenim kredi ve bursları ile ancak kısmen düzeltilebilmektedir. Diğer bir deyişle Amerikan hükümetinin 1960'lı yıllardan bu yana harcadığı 150 milyar doların aysbergin sadece su yüzünde gözüken kısmını çözdüğü, asıl problemin kaynağına henüz ulaşamadığı anlaşılmaktadır. Aysbergin su altındaki kısmı, üniversiteye giriş öncesi oluşan eşitsizliklerin ağırlığı, artık daha çok hissedilmekte araştırmacı ve politikacıları alternatifler üretmeye zorlamaktadır. Ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmanın bireylere potansiyellerini maksimum düzeyde gelişme ortamı sunarak gerçekleşeceğinin benimsendiğine göre eğitimde fırsat eşitliğini sağlayıcı önlemlerin ilköğretimden başlatılması gerekliliği anlaşılmaktadır.

Çeliköz

Türkiye'de Durum

Amerika'nın eğitimde aysberg halindeki fırsat eşitsiliklerinin su üstündeki kısmını çözüp su altındaki kısmı ile ilgilenmeye başladığı günümüzde Türkiye'deki fırsat eşitsiliklerinin su yüzünde gözüken kısmını eritmeye yönelik ne yapıyor? Türkiye'de üniversiteye girişte fırsat eşitsizliği sıklıkla ifade edilmesine rağmen eşitsizliğin neden ve boyutları üzerine kapsamlı ve derinlemesine yapılmış çalışmalara ihtiyaç vardır. Eğitim literatüründe 'fırsat eşitliği' sıklıkla konuşuluyor olmasına rağmen bu eşitsizliğin büyüklüğünü öğrenci başarısını etkileyen diğer etkenleri de kontrol altında tutarak araştıran bir *model* geliştirilmemiştir. Böyle bir model geliştirilmediği için mevcut çalışmalar genellikle betimsel olup üniversiteye girişteki eşitsizliklerin nedenlerini ortaya koymaya yarayacak nitelikte değildir.

Ayrıca, üniversiteye giriş sisteminin ekonomik ve sosyal etkileri gözardı edilerek sadece sınav sisteminin teknik bir düzeye indirgenmesi de sistemin iyileştirilmesi yönündeki çalışmaları verimsiz kılmaktadır. Türkiye'de son yıllarda ÖYS'ye katılan 1.350.000 gencin yaklaşık 900.000'inin ikinci veya üçüncü kez sınava giriyor olması sistem açısından oldukça ürkütücüdür. Defalarca sınava girme ihtiyacını ortadan kaldırmadan sınava girme hakkını sınırlamak ve ikinci kez sınava girenlerin puanlarını düşürme kararı da Danıştaydan döndüğüne göre sorunun köküne inilmesi zorunluluğu daha aşikar hale gelmiştir.

Üniversiteye giriş rakamları Türkiye'de üniversiteye girişin ortaöğretim kurumlarının etkisinden çıkıp dersanelerin etki alanına girdiğini ve yüksek öğretim kurumlarının sosyal mobilite aracı rolü oynamasının olanaksız hale gelmekte olduğunun işaretini vermektedir. Üniversiteye hazırlık kurslarının etkisi üniversiteye giriş sınavına katılan adayların sayısından da anlaşılmaktadır. 1997 yılında üniversiteye giriş sınavına katılan adayların sayısı 1.350.000'dir Aynı yıl içerisinde ortaöğretim kurumlarından mezun olanların sayısı ise 500.000 civarındadır. Görüldüğü gibi üniversite sınavına katılan adayların ancak üçte biri liselerden yeni mezun olan adaylardan oluşmaktadır. Diğer üçte ikisi daha önceki yıllarda liseyi tamamlamış ve bir iki yıl üniversite hazırlık kursu alan adaylar ile üniversiteyi kazandığı halde tekrar sınava giren

adaylardan oluşmaktadır. Bu haliyle üniversite sınavının liseden mezun olan adayları bilgi ve yeteneklerine göre bir programa yetiştirme amacından çok uzaklaştığı çeşitli hazırlık kurslarından yetişenler arasından en iyilerini seçerek kazırlık kursu veren kurumla arasında bir yarışmanın aracı olduğu ve bu yarışmada ortaöğretim kurumlarının devre dışı kalmaya doğru hızla ilerlediği anlaşılmaktadır.

Üniversiteye giriş sosyal, ekonomik, ve siyasal sonuçları dikkate alınarak geniş kapsamlı olarak düşünölmelidir. Bireyin refahı ve ülkenin kalkınması yanında sosyal düzenin korunması, demokrasinin yerleşmesi ve toplumsal adaletin sağlanması üzerinde doğrudan büyük etkileri olan üniversiteye giriş konusunu sadece giriş sınavının bazı teknik ayrıntıları düzeyinde irdelemek üniversiteye giriş sistemini geliştirmeye yaramayacağı gibi mevcut sistemin doğurduğu sorunları da çözemeyecektir.

KAYNAKLAR

- Bovvles, S. & Gintis, H. (1976). *Schooling in Capitalist America*. New York: Basic Books.
- Christensen, S., Melder, J., and VViesbrod, B.A. (1975). Factors affecting college attendance. *The Journal of Human Resources* X:2 (Spring), 174-185.
- Hansen, W. L. (1982). *Economic Growth and Eequal Opportunity: Conflicting or Complementary Goals in Higher Education*. Madison, WI: University of VVisconsin.
- Hochstein, S.K., Butler, R.R. (1983). The effects of the composition of a financial aids package on student retention. *The Journal of Student Financial Aid*. 13, 21-26.
- Jencks, C. & Reisman, D. (1968). *The Academic Revolution*. New York: Doubleday.
- Manski, C.F., and Wise D.A. (1983). *College Choice in America*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Çeliköz

Pascarella, E.T. & Terenzini, P.T. (1991). How College Affect Students. San Francisco: Jossey-Bass.

Sewell, W.H. (1971). Inequality of Opportunity for Higher Education. *American Sociological Review* 36,793-809.

Stampen, J.O, Cabrera, A.F. (1988). The Targeting and Packaging of Student Aid and Its Effect on Attrition. *Economics of Education Review*) 7, 29-46.

Stampen, J.O. and Luebke, R. (yayında) *Historical Statistics Data Base: Compilation of Federally Reported Higher Education Statistics between 1890 and 1990*.

Yazar

Yrd. Doç. Dr. Yüksel Özden, Kırıkkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesinde Eğitim Bilimleri Bölümü öğretim üyesidir.